

ארגון יוצאי בילגוראיי בישראל
Bilgoraj Jewish survivors Organization - Israel
www.bil-is.com

~1~

27.04.2022

דף מידע 268

חברי ארגון נכבדים

אזכרה שנתית לקדושי בילגוראיי יום ד' 27.04.2022 כ"ו בניסן תשפ"ב

ליצירת קשר

רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il
פקס: 03-5718129

~ 2 ~

לזכרם של חברינו שהלכנו לעולמם

חברים יקרים – יוצאי ובני יוצאי העיירה בילגוראי.

שש עשרה אזכרות ערכנו עד היום. וזאת הפעם השבע עשרה מאז הקמתו מחדש של ארגוננו שאנו מקיימים את האזכרה לקרבנות בני עיירתנו: הפעם, כשאני נמנע להגיע לאזכרה בבית העלמין, בשל היותי מדוכא חיסון וכל עוד נגיף הקורונה קיים במחוזותינו, מה גם שרבים מחברינו אינם צעירים וחלקם בקבוצת סיכון, לכן אין אנו מקיימים כהרגלנו את האזכרה בבית העלמין. חשבנו אולי לקיים את האזכרה ב"זום" אבל שיטה זאת מסורבלת לרבים מאתנו שאינם מצויים בה. כדי שלא להתבזות במיעוט משתתפים מן הסיבות דלעיל החלטתי להכין את נוסח האזכרה ולשלוח אותה במייל לכל חברי הארגון, אני מקווה שהתקופה הקשה והמאתגרת תחלוף ושבשנה הבאה נקיים את האזכרה כמו בשנים הקודמות.

הייתה לנו תקווה סמוייה שהשנה יתמזל מזלנו ושאישי מאתנו לא יחסר לקראת אזכרה זאת, ואז פשוט חלק זה באזכרה לא יתקיים, אבל יד הגורל אין בה שליטה לבני אנוש ולכן, קודם שנתחיל בטכס האזכרה, אנו מבקשים בזאת לכבד את זכרם של

בנימין [בני] אבינון ז"ל שהלך לעולמו, בעלה של חברתנו שרה אבינון, בנימין נפטר ב 03.06.21 והובא למנוחת עולמים בבית העלמין בנס ציונה ב 04.06.21. את בנימין, היכרנו כשנוהג היה להתלוות אל אשתו שרה אבינון, אם במסגרת האזכרות שערך הארגון שלנו לקדושי בילגוראי, או באירועים אחרים שארגנו. אנו זוכרים שבשנת 2010 ערכנו מסע שורשים לפולין ולבילגוראי, ושרה שנשאה בנפשה סיפור אישי קשה מימי ילדותה בפולין וששנים ארוכות לא חזרה לארץ זאת, שוכנעה להצטרף למסע זה וחברו אליה ילדיהם וכמובן בנימין. נולד ב 4.1.1936 בסרייבו ביוגוסלביה. במלחמת העולם השנייה, אביו דוד נרצח במחנה יאסאנובץ ובנימין שרד יחד עם אימו ואחותו ביערות עם הפרטיזנים. עלה לארץ ב 1949. בחברת הנוער בכפר מנחם, הכיר את אשתו שרה ורשויאק. בשנת 1957 נישאו ונולדו להם שלושה ילדים: אורלי, רן ומיכל. היה אחד מעמודי התווך של מכרות הנחושת בתמנע וניהל שם את המוסך לציוד הנדסי כבד. בני עבד בחברת קומסקו, שמכרה ציוד הנדסי כבד של JCB ויצרנים אחרים והיה שם מנהל השרות במשך 22 שנים. השאיר אחריו אישה (שרה), 3 ילדים, 11 נכדים ו 5 נינים.

שלמה הרמן ז"ל היה בן 94 במוותו, הוא נפטר ביום ו' 08.04.22, והובא למנוחת עולמים באותו היום בבית העלמין קרית שאול שבתל אביב. היה יליד בילגוראי. בן למשפחת הארמן שהיתה מהידועות והמכובדות בעיירה, לאחר הפצצת בילגוראי נמלטה המשפחה להרים ולאחר מכן לברית המועצות שם שהו בסיביר והועסקו בחטיבת עצים. שלמה היה אז רק בן 13. לאחר מכן היו באוזבקיסטן. כשהרפטיאציה אופשרה, הם חזרו לפולין ומשם לגרמניה, לאחר שהייה במחנות עקורים עלה ארצה ב 1949. לשלמה היו עשרה אחים ואחיות, הוא היה הצעיר באחים. כולם ברחו לברית המועצות עם פרוץ מלחמת העולם השנייה. אחד האחים נפטר שם. עם סיום המלחמה עלו שישה מהם ארצה ושלושה היגרו לארה"ב. במוותו הותיר אחריו את אשתו, שתי אחיות [אחת בישראל והשנייה בארה"ב], שתי בנות ובן, אחד עשר נכדים, ו 23 נינים. מאז החל הארגון שלנו לקיים אזכרות הוא היה האיש שהופקד על אמירת "הקדיש" ו"אל מלא רחמים".

חנה הנקה זילברצוויג לבית שפאר ז"ל - הייתה בת 97 במוותה, היא נפטר ביום ו' 10.12.21. והובאה למנוחת עולמים בבית העלמין קרית שאול. הייתה ילידת בילגוראי. בת לשמואל יוסף ובת-שבע [שייבלה' וורמן] שפאר מבילגוראי והתגוררה שם עם משפחתה עד לפרוץ מלחמת העולם השנייה. בספטמבר 1939, באמצעות עגלה וסוס, עזבה יחד עם משפחתה את בילגוראי ונדדו לרחבי רוסיה בהיותה בת 15. המשפחה שהתה בערבות סיביר, האב נלקח למחנה עבודה והנקה הייתה

ליצירת קשר

רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il
פקס: 03-5718129

~ 3 ~

זאת שדאגה לאמה ולאחיה. את בעלה משה זילברצוויג מזמושץ' הכירה בשנת 1948 במחנה עקורים בווצלאר [ליד מנהיים] בגרמניה. הם עלו ארצה בשנת 1949 עבדה בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. במותה הותירה אחריה את בתה רינה וינברגר ובעלה פרופ' דב וינברגר, שלושה נכדים, שבעה נינים ואת אחיה היחיד אליעזר.

רחל אמסלם לבית אולמר ז"ל. הייתה בת 74 במותה, היא נפטרה ביום ה' ב 31.03.22, והובאה למנוחת עולמים ביום ו' 01.04.22. בבית העלמין של קרית גת. נולדה בשצ'צ'ין שבפולין הייתה בת לשרה אולמר מחלם ויצחק אולמר מבילגוראי, עלו לארץ ב 1957. הייתה אחותו היחידה של אלי אולמר שהלך לעולמו בפברואר 2021. התגוררה כל ימי חייה בקריית גת. למדה במערכת החינוך המקומית והוסמכה כאחות רפואית בבית הספר לאחיות שבבית החולים בלינסון. במשך שנים הייתה אחות בקהילה. במותה הותירה אחריה את בעלה שמואל אמסלם, שלוש בנות [ענת, תמי וצחית] ושבעה נכדים.

בשם הארגון אנו מבקשים גם להביע את השתתפותנו בצער משפחותיהם.

יהא זכרם ברוך

ישראל בר-און:

בפתיח כל האזכרות שלנו אני נוהג לספר ולתאר מקומות והתנהלות חיים יהודיים בבילגוראי שעד פרוץ המלחמה. המקורות שבידי לכל אותם סיפורים נובעים מספרי היזכור וגם מספרו של אבי – שמואל מנס בר-און "והשמיים שתקו" שיש בו פרקים המציירים את העיירה, יהודיה, מנהגי היהודים, עיסוקיהם, מוסדות הקהילה וכיו"ב. הכל מתואר באהבה, געגועים, לא מעט בחוש הומור, המון אמפטיה ודברים היוצאים מן הלב ונכנסים אל הלב. כמי שתרגם ספר זה לעברית, אף כי נולדתי לאחר השואה, אני מרגיש שאני מכיר אותה כמו את כף ידי.

באזכרה זאת אני אתמקד במיוחד בתאורים מילוליים המציירים את מרכז העיירה "כיכר השוק" ויום השוק הבילגוראי שהיה חלק מהווי החיים היהודיים בבילגוראי.

מי שרואה את תמונות כיכר השוק ביום השוק המצורפות כאן וקורא את הכתוב להלן לא יוכל להמנע מלהרגיש שמדובר בתמונה מן הסוג שהציירים הפלמיים, מתקופת הרנסנס, פיטר ברויגל [Pieter Bruegel] האב והבן נוהגים היו לצייר.

ליצירת קשר

רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il
פקס: 03-5718129

ארגון יוצאי בילגוראיי בישראל
Bilgoraj Jewish survivors Organization - Israel
www.bil-is.com

~ 4 ~

כיכר השוק ויום השוק בבילגוראיי.

ליצירת קשר

רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il
פקס: 03-5718129

~ 5 ~

"... במרכזה של העיירה הייתה כיכר, כיכר השוק הגדולה. משך כל ימי השבוע חיכתה הכיכר ליום החמישי, יום היריד. ביום זה הייתה הכיכר לא רק מרכז של העיירה, כי אם מרכז של תבל ומלואה... מכל הסביבה זרמו אליה המוני איכרים על משפחותיהם, מי בעגלות הסוסים שלהם ומי ברגל. הצפיפות הלכה ורבחה. בעלי עגלות, מבעוד ערב, עמסו את הסוחרים ומרכולתם ושרכו דרכם במשעולי היער. משהגיעו לשוק הגדול, התערבבו במקומיים, ולמספר השעות הקרובות יצרו הם יחדיו רעש שווקים, עד שנתקף שומע, שאינו מורגל לזאת, בסחרחורת. לבד מסוחרים וקונים הגיעו ליום שוק שכזה גם 'סתם מסתובבים' סקרנים. היו אלה אנשים ללא כל עיסוק, הולכי בטל שכיסיהם היו ריקים לחלוטין... הסתובבו הללו בין ה'מיש-מש' של אנשים וסחורות, לטשו עיניהם בשובע הפרוש לפנייהם, ובלב דואב וידיים ריקות חזרו לבתייהם מוכי הרעב. בין אם באו דלפוני העיירה לשוק, בין אם לאו, מרעשו וההמולה שבו לא נגרע דבר. הכל היה בו תוסס: סחבו מן הדוכנים, משל כל הקודם זוכה, שקי גרעינים, תבואה, מיני ירקות, חלב ותוצרתו, ביצים, פירות העונה ועופות. מחירים 'רצו' מפה לאוזן, הנה ושמה, דיבורים בנעימת שיכנוע, נסיונות להשפיע, מלים בעגה של להט מסחרי, משא ומתן, מקח וממכר, פשרות שבוטאו בטפיחה על כף היד כסימן לסגירת עסקה, כסף הוחלף בטובין נמשכו במהירות מן העגלות בידי הקונים, ולא פחות מהר הוסתרו המעות על ידי האיכרים בתוך כותנות הפשתן הגסות שלהם סמוך לחזה. מתוך דוכניהם מכרו יהודים מיני לבוש: מכנסיים, כותנות, חליפות, כובעים, מנעלים מגפיים; נפות לסנן בהן קמח, כדים לחלב. לאיכרים הצעירים בעלי נטיה גנדרנית, מכרו יהודים צווארונים לבנים ועניבות, ולבנות האיכרים — חצאיות, חולצות ומטפחות-ראש. מימי השוק נהנו במיוחד בעלי החנויות הקרובות לכיכר העיר. חנויותיהם הוצפו בקונים. שם קנו האיכרים בדים לחליפות וללבנים, קמח, קטניות וסוכר, שמן, עטרן לסוך בו מגפיהם, נפט, ברזל, מסמרים וחבלים. ומה לא קנו האיכרים?... היו גם איכרים שרק הספיקו לקבל את פדיונם וכבר נמצאו במסבאה. עולם לעצמו היה שוק הבהמות. בניגוד לדוחק ששרר בשוק הרגיל עד שקשה היה לעין לעקוב אחר המתרחש בו. בשוק זה היו פחות בני אדם, אך בשר היה שם לרוב.

הבהמות עמדו קשורות, מעלות גרה, הניפו זנבותיהן וכלל לא התייחסו לידיים הרבות שבדקו את שומן גבן, או מיששו ומשכו בפטמות עטיניהן. סוחרים אלה ידעו במיומנות להעריך את כמות הבשר והשומן של הבהמה, או כמות החלב שהיא יכולה להניב.

אף לסוחרים הסוסים היו דרכים ושיטות להערכת סחורתם. בעיניים מנוסות בדקו את גופו של הסוס, תוך שסובבים היו סביבו ומחפשים פצעים ומורסות, פשקו את שפתי הסוס ומנו את שיניו, הרימו רגל ובדקו את

ליצירת קשר

רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03-6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il
פקס: 03-5718129

~ 6 ~

מצבה, שמא אין עוד על מה להצמיד את פרסת הברזל. הם הריצו את הסוס, ותוך כדי כך אמדו את עצמת רגליו ויציבותן. וכך, היו סוחרים ששפר עליהם גורלם, זכו ליום מוצלח והרוויחו, אך היו גם כאלה שחרף היותם חכמים ומבינים הפסידו את כספם ונותרו בעלים לצרות...

רק יום אחד בשבוע שקקה העיירה חיים. ביתר הימים רדומה הייתה ושקועה, זנוחה מאל ואדם. מהכיכר המרכזית שבזוהמתה דמתה למורסה ממגלת, לבר מיין שלא קברוהו, נתמשכו רחובות. פה ושם נמצאו יהודים שחלפו בה במהירות. מובילי המים עברו בה כשהם גוררים את רגליהם בכבדות. הודות להם לא הייתה כיכר השוק שוממה ביתר ששת ימי השבוע. באותם ימים, משעות הבוקר המוקדמות ועד מאוחר בערב, שרכו רגליהם

מן המשאבה לבתי הבעלי-בתים ומשם בחזרה. על כתפיהם הפחוסות מלחץ נשאו אסל-עץ ואליו, כמו אחוזים בצווארו, קשורים היו דליים שחורים מזוקן, שהכילו את המים. צעדיהם היו תמיד מדודים וזהירים מחשש שתאבד ולו טיפה של מים מן הדלי, שתחסר ללקוחם. שנים על גבי שנים, קיץ וחורף, עשרות פעמים בכל יום, עשו אנשים אלה את אותה דרך. שאבו הם ימים ואגמים ממעמקי האדמה, העמיסום על כתפיהם הגרומות והעבירום לבתים ולמאפיות. ושוב תמיד באותה דרך בחזרה אל המשאבה.

ליצירת קשר

רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il
פקס: 03-5718129

~7~

על גלי האשפה שלא נאספה בשוק העיירה, נערכו מלחמות תמיד בין כלבים לבין מזיקים ושרצים שחיו על הזוהמה. כל ימי השבוע, לבד מימי חמישי, לא הפריע להם איש. הם שוטטו בחופשיות ותררו אחר מחיית יומם. על אותם גלי אשפה הזדווגו ושם על מיטת השוק המזוהמת השריצו ולדותיהם.

לעתים, נראה היה כלב חוצות מגיע בריצה, ובמלתעותיו אחוזה עצם. הייתה זאת לרוב עצם של בהמה שהקצב שחשקה נפשו לשחק בחיות התאבות זרק אותה אל מחוץ לאטליזו. ודווקא הוא, אותו כלבלב, הקטן בלהקה, שיחק לו מזלו וחטף, ראשון, את העצם. הייפלא שחייב היה לנוס על נפשו, זנבו משורבב בין רגליו ואחריו כלבי הלהקה כולם, מורעבים ורזים, פיותיהם נוטפים ריר, לשונותיהם משתרבבות עם הדהירה אחריו ונביחותיהם ממלאות את חלל העיירה. עובר אורח שהיה נקלע למחזה, חיל ורעדה היו אוחזים בו. מי שלא ראה את הכלבלב הקטן הזה עם העצם, ספק אם יבין את עומק הכאב הגלום ברעב. אותם כלבים, נהגו משך ימים לעקוב אחר ידיו של הקצב שתמיד דם קרוש דבק בהם. כל זיע שלו, כל תנועה, עוררה בהם זיק של תקוה... היו מקרים שנכונים היו לזנק ולחטוף את השאריות, אך הקצב לא זרק להם עצם, רק את צחוקו השבע... צחק הוא אל מול פניהם המורעבות, על כי עלה בידו לשטות בהם... הכלבים התרגלו כבר למשחקיו של הקצב, אך למרות הכל, משרק נדמה היה שיש להם שמץ של תקוה לזכות מן ההפקר, לא רצו להחמיץ הזדמנות זאת. לא תמיד אירע מה שקרה לאותו כלבלב קטן ומחוצף... אנשים וחיות חיו וסבלו יחדיו בעיירה".

ליצירת קשר

רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03-6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il
פקס: 03-5718129

~ 8 ~

דבריו של חברנו אהרן [אהרלה] וייסמן.

אהרלה תושב קדימה, שהוא חבר חדש בארגוננו, יצר אתי קשר לאחרונה, והציע עצמו לסייע בהכנת האזכרה, זאת לו הפעם הראשונה. לפני כן לא הגיע לאזכרות, ומשום שהחלטנו שהאזכרה השנה תהיה באמצעות העברת הנוסח במייל לחברינו, הוא ביקש שאכלול בנוסח גם את דבריו, והרי הם לפניכם:

שלום על כולכם, חבריי יוצאי בילגוראי.

שמי אהרון וייסמן, ישראלי יליד פולין, נמצא אתכם היום כאן בארץ ישראל, נרגש, חי ונפעם כאן על אדמתנו.

מפעמת בי תחושת הגאווה על היותי יהודי – אותה "תווית זהות" שבגינה כל המתים נרצחו. חלקם בעיירה בילגוראי – ובסביבת מחוז לובלין, חלקם גם בוורשה והסביבה ובעוד מקומות רבים ואחרים על אדמת פולין.

להווייה היהודית באותה עת היה "תג מחיר" ברור מאוד ופטאלי.

בחודש אוגוסט האחרון שחלף מלאו לי 57 שנים, ולפני כעשור בשנת 2011, בהיותי בן 47 יצאתי עם משלחת בטחונית/ממלכתית למסע מיוחד בפולין.

בגיל דומה, 47, אימי הרתה והעניקה לי חיים ומשפחה, שם על אדמת פולין.

שם משפחתי הוא שם המשפחה של אמי, את קורות אבי, למעט שמו, אינני יודע.

אמי שרה בת אהרון צבי ופייגה וייסמן ז"ל, נולדה לפני 103 שנים בפולין בעיירה בילגוראי, שבמחוז לובלין.

עבור הגרמנים היתה זו עוד עיירה שולית שיש להשמידה להשגת מטרתיהם – בשם האנטישמיות והגזענות.

עיירה שעל רובה המוחלט של תושביה נמנו כ-5,500 יהודים שחיו, התרגשו, למדו, הובילו, בנו, יצרו, פעלו, אהבו, חשבו וילדו – בדיוק כמונו. רק שהדבר אירע בנקודת זמן היסטורית קריטית שהובילה למותם האכזרי.

לא נשאר בעיירה זכר לקהילה היהודית למעט בית הקברות היהודי.

הגרמנים, ימח שמם וזכרם, פלשו לעיירה בראשית מלחמת העולם השנייה.

סבי ואמי, למיטב ידיעתי וע"פ מה שסופר לי, ברחו לרוסיה עד תום המלחמה.

אין בידי מידע מדוע בחר סבי לברוח עם אמי. זו עובדה.

כל יתר בני המשפחה המוכרים ע"פ הרשימות נרצחו ע"י הגרמנים ועוזריהם.

ליצירת קשר

רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03-6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il
פקס: 03-5718129

~ 9 ~

לאחר המלחמה חזרה אמי לפולין ושהתה בבית מחסה יהודי בוורשה, יחד עם יהודים נוספים ששרדו. בשנת 1966 בסיוע הג'ויינט עלינו ארצה. לצערי, מיד עם ההגעה לישראל ולנוכח מצבה הבריאותי דרכינו נפרדו.

אמי אושפזה במוסדות רפואיים ואני הועברתי לפנימיות ומסגרות חינוכיות בהן גדלתי והתחנכתי. מעת לעת נפגשנו, בסיוע אנשי מקצוע, אמי דוברת פולנית ויידיש בלבד ואני ילד דובר עברית. לאחר מותה, אודותיו התבשרתי בהיותי חייל ששובץ להכשרה מקצועית – נפערה תהום! ההתרגשות שלה לקראתי, המבט הדואג והחיבוק החזק רווי נשיקות – חסרים לי עד היום. היום בהיותי איש משפחה ואב לארבעה ילדים (נכדיה) קשה לי הדבר ומצער אותי כמו גם אותם. היום אני נושא תפילה יחד עם כל העם היהודי – עם ישראל, המאויים והשורד שנשכיל לשמור על הקיים – על ארצנו הקטנה, האחת והיחידה. כי אין לנו ארץ אחרת – זו ארצנו מולדתנו. שמירה על הקיים, שכל כך נראה כל כך מובן מאליו ונצחי, תיעשה ע"י חינוך לערכים יהודיים מוסריים, מסורת יהודית, אהבת ארץ ישראל, הליכה בשביליה והתיישבות יהודית בכל חלקיה. היהדות – זו שכל מי שהיתה לו זיקה קלה אליה נמצא ראוי להיות מושא לשנאה, לרדיפה ורצח – אותה צריך לשמר, לחזק, לאהוב ולזכור כדי לשרוד. לזכור, שאם נשכח את מקורותינו ועברנו לא יהיה ברור עתידנו המשותף. על כל אחד/ת לראות עצמו כאילו הוא היה שם – ילד רעב ומפוחד, כאם שמגוננת על ילדיה בלכתם לטבח, כאב חסר אונים ומושפל, כסבא או סבתא תשושים – זה מקור הכוח שלי, לשרוד ולהצליח בעשייה בחיים היומיומיים.

יהי זכרם של כל הנספים ברוך.

עם ישראל חי .

תודה,

אהרון ויסמן

ליצירת קשר

רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03-6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il
פקס: 03-5718129

~ 10 ~

בתחום שירי השואה שאנו מביאים בכל אזכרה. בחרתי הפעם בשני שירים שכתב נתן אלתרמן.

מכל העמים הוא שיר מאת נתן אלתרמן שפורסם במסגרת מדורו "רגעים" בעיתון "הארץ" ב-27 בנובמבר 1942. השיר הוא אחת התגובות הראשונות של היישוב היהודי בארץ ישראל לשואה. ב-1948 כונס השיר לכרך הראשון של שירי "הטור השביעי" והועמד בראש חלקו הראשון של הספר, חלק שירי השואה, שנקרא אף הוא "מכל העמים".

נתן אלתרמן שימש באותה עת כעורך לילה במערכת עיתון "הארץ", וקיבל לידי את הידיעות שלא-יאמנו, אף שהעיבו כאפשרות מחרידה עוד לפני כן. תוך ימים ספורים כתב שיר המבטא הפנמה של האסון ומציג כתב-אשמה חריף נגד ראשי העולם החופשי ("בבכות ילדינו בצל גרדמים/ את חמת העולם לא שמענו") והאפיפיור פיוס השנים עשר ("והאב הנוצרי הקדוש בעיר רום/ לא יצא מהיכל עם צלמי הגואל/ לעמוד יום אחד בפוגרום"), שלא עשו דבר כדי למנוע את ההשמדה. בכך היה בין הראשונים שלא תלו את האשמה בגרמניה בלבד, אלא בעולם הנוצרי כולו.

נמען השיר ("אתה") הוא אלוהים, תוך רמיזה מפורשת לתפילת אתה בחרתנו מכל העמים, אולם בהיפוך: בחירת העם היהודי על ידי האל איננה לטובת בני העם אלא מהווה את גזר דינם ("שאתה בחרתנו מכל הילדים/ להרג מול כיסא כבודך"). רק לאחר שהאל יאסוף את דם הנרצחים ("ואתה את דמנו אוסף בכדים/ כי אין לו אוסף מלבדך./ ואתה מריחו כמו ריח פרחים/ ואתה מלקטו במטפחת") מובטח שינקום - לא רק ברוצחים אלא גם בשותקים, בעמי העולם שעמדו מנגד ("אתה תבקשנו [את הדם] מידי הרוצחים/ ומידי השותקים גם יחד"). השיר משמיע גם קול נוסף: הדוברים בקול הנוסף הם הילדים היהודים, המדומים לגדיים תמימים המובלים לטבח ("במקום שעומד בו שנים כמו גדי/ ילד קט/ אלמוני/ יהודי"), הקוראים לאמם. המשורר מציג את מות הילדים באופן מצמרר, נוגע-ללב וריאליסטי, עוד בטרם התפרסמו תמונות ממעשי הזוועה ("עיניהם מדברות: אל תביטי, האם/ איך שורות ארפות הנחנו./ חילים ותיקים וידועים לשם, / רק קטנים-בקומה אנחנו").

ליצירת קשר

רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03-6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il
פקס: 03-5718129

~ 11 ~

מכל העמים - נתן אלטרמן

כי אתה בחרתנו מכל העמים, אהבת אותנו ורצית בנו. כי אתה בחרתנו מכל העמים, מנורווגים, מצ'כים, מבריטים.	כי אתה בחרתנו מכל העמים, אהבת אותנו ורצית בנו. בבכות ילדינו בצל גרדומים את חמת העולם לא שמענו.
עיניהם מדברות: אל תביטי, האם, איך שורות ארוכות הונחנו. חיילים ותיקים וידועים לשם, רק קטנים בקומה אנחנו.	כי אתה בחרתנו מכל העמים, אהבת אותנו ורצית בנו. כי אתה בחרתנו מכל העמים, מנורבגים, מצ'כים, מבריטים.
כי אתה בחרתנו מכל העמים, אהבת אותנו ורצית בנו. בבכות ילדינו בצל גרדומים את חמת העולם לא שמענו.	ובצעוד ילדינו אלי גרדומים, ילדים יהודים, ילדים חכמים, הם יודעים כי דמם לא נחשב בדמים הם קוראים רק לאם: אל תביטי.

השיר השני שבחרתי הפעם הוא מכתבו של מנחם מנדל אף הוא שיר של נתן אלטרמן, בו מתייחס המשורר למאורעות השואה באירופה, ופורסם במסגרת "הטור השביעי" בעיתון "דבר" ב-9 במרץ 1945. השיר פורסם לקראת סוף המלחמה, וקדמו לו שירים נוספים העוסקים בנושא, כשהבולט בהם הוא "מכל העמים". [1]

בשיר מופיעה תגובתו של אלטרמן למשמע הבשורות המרות על גורל יהדות אירופה, וזאת שוזרת את אסונו של העם היהודי בדמויותיו המוכרות של הסופר היידיש הידוע שלום עליכם. אלטרמן ניסח את השיר כמכתב אחרון או צוואה ששולח מנחם מנדל, גיבור ספרו של שלום עליכם, לאשתו שיינה שיינדל. בכך המשיך כביכול את מכתביו של מנחם מנדל לאשתו באותו סגנון אירוני שכתב שלום עליכם, אולם בהבדל מרכזי: אלטרמן המית ביצירתו את מנחם מנדל, והמת הוא המדבר בשיר ("כך הלכתי חיים כך שוכב אני מת, כי דמותי, כך אומרים, היא בת נצח").

ליצירת קשר

רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03-6967589 rivka783@zahav.net.il
 ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il
 פקס: 03-5718129

~ 12 ~

הוא מוסיף ומספיד בשיר זה דמויות נוספות של שלום עליכם: "טוביה מת, ומת מוטל בן פייסי החזן... ועל שלג נח סטמפניו, קט ויחף... וגם טופ'לה נח, טו טו ריטו התם" (סטמפניו, גיבור הנובלה הנושאת שם זה, והילד טופ'לה טוטורטו, גיבור הסיפורים "האולר" ו"הדגל").

בהספידו את הדמויות הספרותיות שזוהו כל כך עם יהודי מזרח אירופה, ביכה אלתרמן לא רק את רצח היהודים בשואה, אלא גם את חורבן תרבותם העשירה, בייחוד תרבות היידיש, כמו הספרות והשירה היידיית העשירה, וכן הספיד את העיירה היהודית הישנה, השטעטל, על אורח חייה ואנשיה.

מכתבו של מנחם מנדל - נתן אלתרמן

והלילה היה משריפות חכלילי ואני צוואה לך ניסחתי, על איגרת קטנה, שיינה שיינדל שלי, וברור כי עיקר שכחתי.	שיינה שיינדל שלי, זוגתי היפה, בין עבים הלבנה נוגהת. שיינה שיינדל שלי, דרך ליל וסופה, בראשי החולם את נוגעת.
העיקר לך רציתי תודה להגיד, שהיית לי בת זוג סבלנית ומכפרת, שיינה שיינדל, שיחקנו קומדיה נצחית, אך גמרנו אחרת, אחרת.	בקפוטה שלי רוח ליל ממרט ושמוט כובעי עלי עורף ממצח, כך הלכתי חיים כך שוכב אני מת. כי דמותי, כך אומרים, היא בת נצח.
שיינה שיינדל שלי, דרך ליל וסופה, בראשי ההרוג את נוגעת. שיינה שיינדל שלי, זוגתי היפה בין עבים הלבנה נוגהת.	שיינה שיינדל שלי, יורד שלג לבן, אין אדם, כולם תמו, הביני. טוביה מת, ומת מוטל בן פייסי החזן, מת האיש היקר, הדוד פיני. וגם טופ'לה נח, טו טו ריטו התם נח פעוט ומחייך עד מוות, נצחיים הם שחוקו ובכיו של העם, כי טופ'לה הוא בן אלמוות.

ליצירת קשר

רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il
פקס: 03-5718129

~ 13 ~

יזכור לנספים בשואה

אבינו מלכנו אל אלהי הרוחות לכל-בשר. תן מנוחה נכונה על-כנפי השכינה במעלות קדושים וטהורים כזוהר הרקיע מזהירים את-נשמותיהם של שש מאות רבבות אלפי ישראל אנשים ונשים ילדים וילדות שנהרגו ושנטבחו ושנחנקו ושנקברו חיים בידי מפלצות הצוררים בגלות אירופה. כלם קדושים וטהורים. בהם גאונים וצדיקים ארזי הלבנון ואדירי התורה. בגן עדן תהא מנוחתם. לכן בעל הרחמים יצר בצרור החיים את-נשמותם ה' הוא נחלתם. וזכר לנו עקדתם ותעמד לנו ולכל ישראל זכותם. ארץ אל-תכסי דם ואל-יהי מקום לזעקתם. בזכותם נדחי ישראל ישוּבו לאחזתם והקדושים לזכרון תמיד נגד עיניך צדקתם. יבואו שלום ונחו על-משכבותם. ונאמר אמן.

גרסה לזכר קורבנות השואה

אל מלא רחמים שוכן במרומים, המצא מנוחה נכונה על כנפי השכינה, במעלות קדושים וטהורים כזוהר הרקיע מזהירים את כל הנשמות של ששת מיליוני היהודים, חללי השואה באירופה, שנהרגו, שנשחטו, שנשרפו ושנספו על קדוש השם, בידי המרצחים הגרמנים ועוזריהם משאר העמים. לכן בעל הרחמים יסיתרם בסתר כנפיו לעולמים, ויצרור בצרור החיים את נשמותיהם, ה' הוא נחלתם, בגן עדן תהא מנוחתם, ויעמדו לגורלם לקץ הימין, ונאמר אמן.

קדיש

יתגדל ויתקדש שמה רבא. אמן. בעלמא די ברא כרעותה, וימליך מלכותה, ויצמח פרקנה, ויקרב משיחה. אמן. בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל, בעגלא ובזמן קריב, ואמרו אמן. יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמה דקדשא, בריך הוא. לעלא מן כל ברכתא ושירתא, תשבחתא ונחמתא, דאמירן בעלמא, ואמרו אמן יהא שלמא רבא מן שמיא, וחיים עלינו ועל כל ישראל, ואמרו אמן. האבלים: (פוסעים שלוש פסיעות לאחור) עושה שלום במרומו, הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל, ואמרו אמן.

גבירותיי ורבותיי, חברי ארגון יוצאי בילגוראיי. תמה אזכרת בילגוראיי 2022.

ליצירת קשר

רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il
פקס: 03-5718129